

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДАТКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ¹

Височина А.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет,
a.vysochyna@uabs.sumdu.edu.ua

Стороженко Н.О.,

аспірантка,
Сумський державний університет,
n.trypolska@finance.sumdu.edu.ua

В умовах активної імплементації реформи фінансової децентралізації в Україні одним із ключових завдань, що постає перед органами влади різних рівнів, є досягнення збалансованого розвитку місцевих бюджетів та забезпечення фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування. Вирішення поставленого завдання забезпечується за рахунок розширення джерел формування доходної бази місцевих бюджетів (наприклад, зарахування до відповідних місцевих бюджетів акцизного податку від суб'єктів, що здійснюють роздрібну торгівлю підакцизними товарами, збільшення частки екологічного податку, що перерозподіляється до бюджетів нижчих рівнів тощо). Разом з тим, важливим завданням, що залишається актуальним навіть після завершення першого та другого етапів реформи децентралізації, є оцінювання її реального прогресу, особливо у контексті ідентифікації впливу розширення джерел формування доходної бази місцевих бюджетів на їх фінансову спроможність. Метою дослідження є аналіз ролі екологічних податків у забезпеченні фінансової спроможності місцевих бюджетів. Реалізацію поставленого завдання у статті здійснено на засадах використання статистичних методів аналізу рядів даних, зокрема, порівняльного, дискримінантного та структурного аналізів. Для виконання поставленого завдання у статті проаналізовано питому вагу екологічного податку у структурі загальних доходів та податкових надходжень державного та місцевих бюджетів України за 2011–2020 рр., їх абсолютний вимірник та ланцюговий темп приросту. Проведений аналіз засвідчив, що екологічний податок характеризується низьким рівнем фіскальної ефективності та значимості як для державного, так і для місцевого бюджетів. Зокрема, питома вага екологічного податку у податкових надходженнях за 2011–2020 рр. коливається від 0,27 % до 1,29 %, тоді як середнє значення досліджуваного показника становить 0,52 % (найвищою питома вага екологічного податку у податкових надходженнях Державного бюджету була у 2013 та 2014 роках, найменшою – у 2017 р.). Разом з тим, екологічний податок відіграє децю вище фіскальне значення для місцевих бюджетів: частка екологічного податку у доходах місцевих бюджетів за 2011–2020 рр. в середньому становила 0,58 %, а у податкових надходженнях – 1,44 %. Аналіз структури податкових надходжень місцевих бюджетів засвідчив зростання значимості місцевих податків і зборів та внутрішніх податків на товари та послуги після реформи фінансової децентралізації. В цілому за результатами проведеного аналізу можна зауважити, що реформа фінансової децентралізації призвела до трансформації структури податкових надходжень та зростання значимості окремих груп податків і зборів, роль яких була значно меншою у дореформенний період.

Ключові слова: екологічні податки, місцеві фінанси, місцеві бюджети, фінансова спроможність, фінансова автономія.

DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-31

ВСТУП

В умовах активної імплементації реформи фінансової децентралізації в Україні одним із ключових завдань, що постає перед органами влади різних рівнів, є досягнення збалансованого розвитку місцевих бюджетів та забезпечення фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування. Вирішення поставленого завдання забезпечується за рахунок розширення джерел формування доходної бази місцевих бюджетів (наприклад, зарахування до відповідних місцевих бюджетів акцизного податку від суб'єктів, що здійснюють роздрібну торгівлю підакцизними товарами, збільшення частки екологічного податку, що перерозподіляється до бюджетів нижчих рівнів тощо). Разом з тим, важливим завданням, що залишається

¹ Дослідження виконане в межах науково-дослідної роботи «Структурно-функціональна мультиплексивна модель розбудови системи екологічних податків в Україні в контексті забезпечення національної безпеки» (номер державної реєстрації 0119U100759).

актуальним навіть після завершення першого та другого етапів реформи децентралізації, є оцінювання її реального прогресу, особливо у контексті ідентифікації впливу розширення джерел формування доходної бази місцевих бюджетів на їх фінансову спроможність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню різних перспектив забезпечення та оцінювання фінансової спроможності місцевих бюджетів присвячено праці таких вітчизняних дослідників як: В.І. Варцаба, Е.В. Мулеса [1], Х.О. Патицька [2], С.В. Сембер., О.Г. Чубарь, К.С. Машіко [3], Н.О. Слободянюк., М.О. Коніна [4], Д. І. Шевченко [5] та ін. У свою чергу, найбільш знаними фахівцями у сфері дослідження ролі реформи фінансової децентралізації для органів місцевого самоврядування на світовому рівні є Х. Бльохлігер [6], Т. Харт, Б. Велхем [7] та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз ролі екологічних податків у забезпеченні фінансової спроможності місцевих бюджетів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті обґрунтування значимості екологічного податку для бюджетів різних рівнів доцільно проаналізувати його питому вагу як у загальних доходах відповідних бюджетів, так і у податкових надходження кожного з них, що представлені на рис. 1-4.

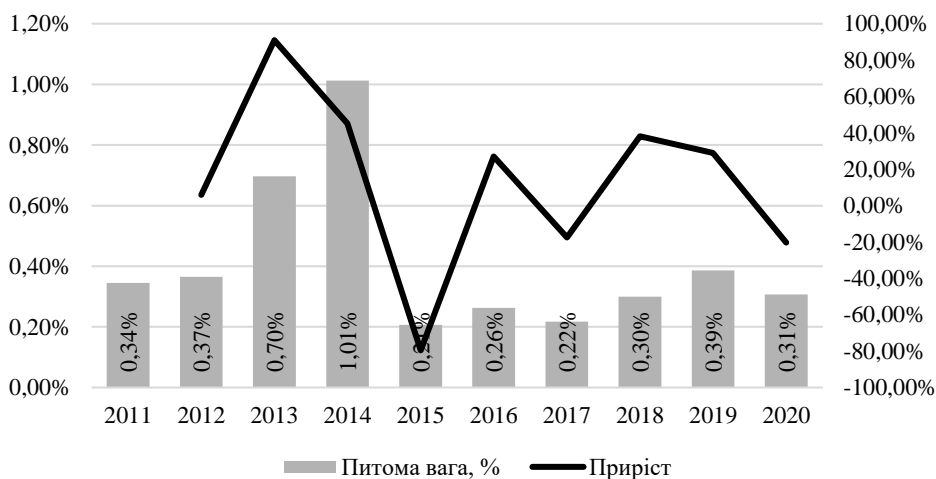

Рисунок 1 – Питома вага екологічного податку у доходах Державного бюджету України (ліва вісь) та динаміка його зміни (права вісь) за 2011-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [8]

За результатами аналізу представленої на рис. 1 інформації можна відзначити, що екологічний податок не характеризується високим рівнем фіскальної ефективності, оскільки його частка у доходах Державного бюджету України не перевищує 1 % (за виключенням 2014 року, у якому ця питома вага склала 1,01 %). Варто також зауважити, що в середньому за період дослідження значення показника становить 0,41 %, що свідчить про відсутність значних флуктуацій, найбільш суттєвою зміна досліджуваного параметра була у 2013 та 2014 роках, тоді як уже з початком реалізації реформи фінансової децентралізації цей тренд вирівнявся.

Доволі схожою є динаміка питомої ваги екологічного податку і у податкових надходженнях Державного бюджету України, що представлено на рис. 2. Варто зауважити, що середнє значення досліджуваного показника за 2011-2020 рр. становить 0,52 %, причому найвищою питома вага екологічного податку у податкових надходженнях Державного бюджету була як і у загальних його доходах саме у 2013 та 2014 роках.

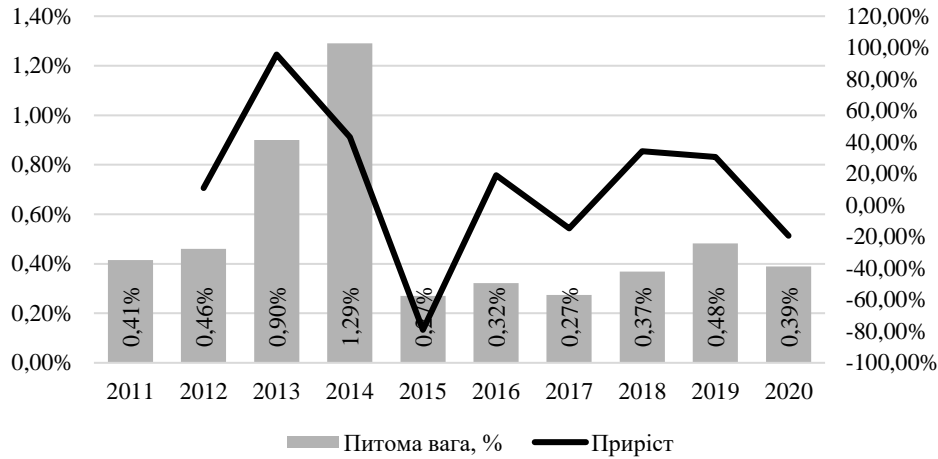

Рисунок 2 – Питома вага екологічного податку у податкових надходженнях Державного бюджету України (ліва вісь) та динаміка його зміни (права вісь) за 2011-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Таким чином в цілому можна зауважити, що попри зміну пропорцій перерозподілу екологічного податку між державним та місцевими бюджетами у дореформений та пореформений період, це не призвело до суттєвих динамічних та структурних зрушень у рівні цього показника для Державного бюджету України.

Разом з тим, з метою формалізації ролі екологічних податків у забезпеченні фінансової спроможності місцевих бюджетів, доцільно проаналізувати динаміку його питомої ваги у загальних доходах та податкових надходженнях місцевих бюджетів, що представлені на рис. 3 та 4.

Справедливо зауважити, що екологічний податок відіграє дещо вище фіскальне значення для місцевих бюджетів (як у загальних доходах, так і податкових надходженнях). Зокрема, частка екологічного податку у доходах місцевих бюджетів за 2011–2020 рр. в середньому становила 0,58 %, а у податкових надходженнях – 1,44 %. Крім того, варто відмітити, що максимального значення цей показник у доходах місцевих бюджетів, на відміну від Державного бюджету України, досягає у 2016 році, тоді як у 2017–2020 рр. його значимість поступово скорочується. Таким чином, справедливо зауважити, що попри зміни пропорцій зарахування екологічного податку до місцевих бюджетів, його фіскальна значимість залишається критично низькою як для місцевого, так і для державного бюджетів.

Разом з тим, з метою виявлення тих податкових надходжень, що сприяють посиленню фінансової спроможності місцевих бюджетів варто проаналізувати їх структуру у дореформений та пореформений періоди, що представлена на рис. 5. Представлені аналітичні дані дозволяють чітко прослідкувати відмінність між структурою податкових надходжень місцевих бюджетів до старту реформи фінансової децентралізації та після нього.

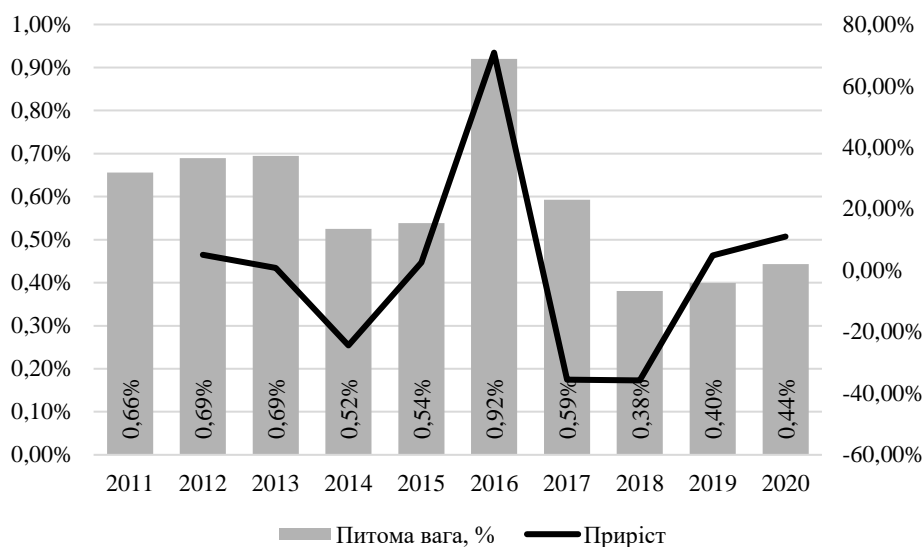

Рисунок 3 – Питома вага екологічного податку у доходах місцевих бюджетів (ліва вісь) та динаміка його зміни (права вісь) за 2011-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [8]

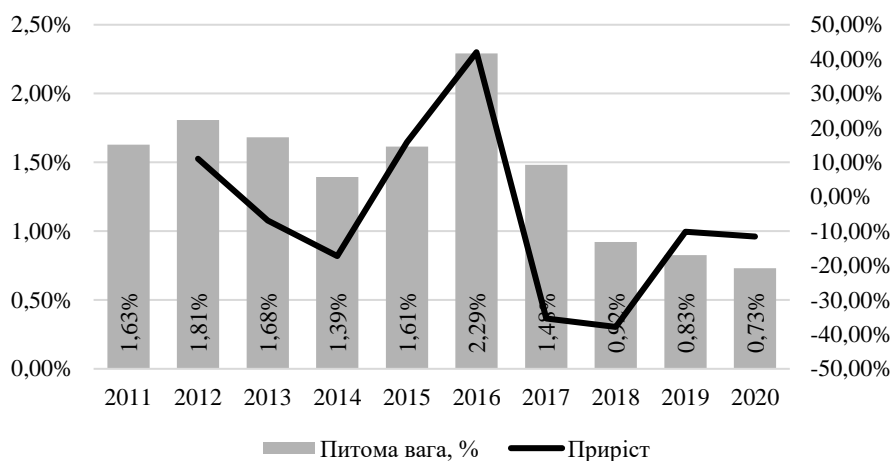

Рисунок 4 – Питома вага екологічного податку у податкових надходженнях місцевих бюджетів (ліва вісь) та динаміка його зміни (права вісь) за 2011-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Зокрема, протягом 2008–2014 рр. від 71 % до майже 78 % податкових надходжень місцевих бюджетів формувалося за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків на доходи, на прибутки та збільшення ринкової вартості, тоді як після 2015 р. їх значимість у загальній структурі податкових надходжень скоротилася до 65 %. Разом з тим, у дореформений період 11–17 % податкових надходжень було сформовано за рахунок зборів (рентних плат) за використання природних ресурсів, тоді як у пореформений період його питома вага ледве перевищує 2 %. Серед

позитивних зрушень, які активізувала реформа фінансової децентралізації, особливої уваги заслуговує помітне зростання питомої ваги місцевих податків і зборів, що формують більше чверті податкових надходжень місцевих бюджетів. Крім того, за рахунок за зарахування до місцевих бюджетів акцизного податку від суб'єктів, що здійснюють роздрібну торгівлю підакцизними товарами, у структурі податкових надходжень з'явився новий блок – внутрішні податки на товари та послуги, питома вага яких протягом 2015–2020 рр. коливається у діапазоні 5–10 %.

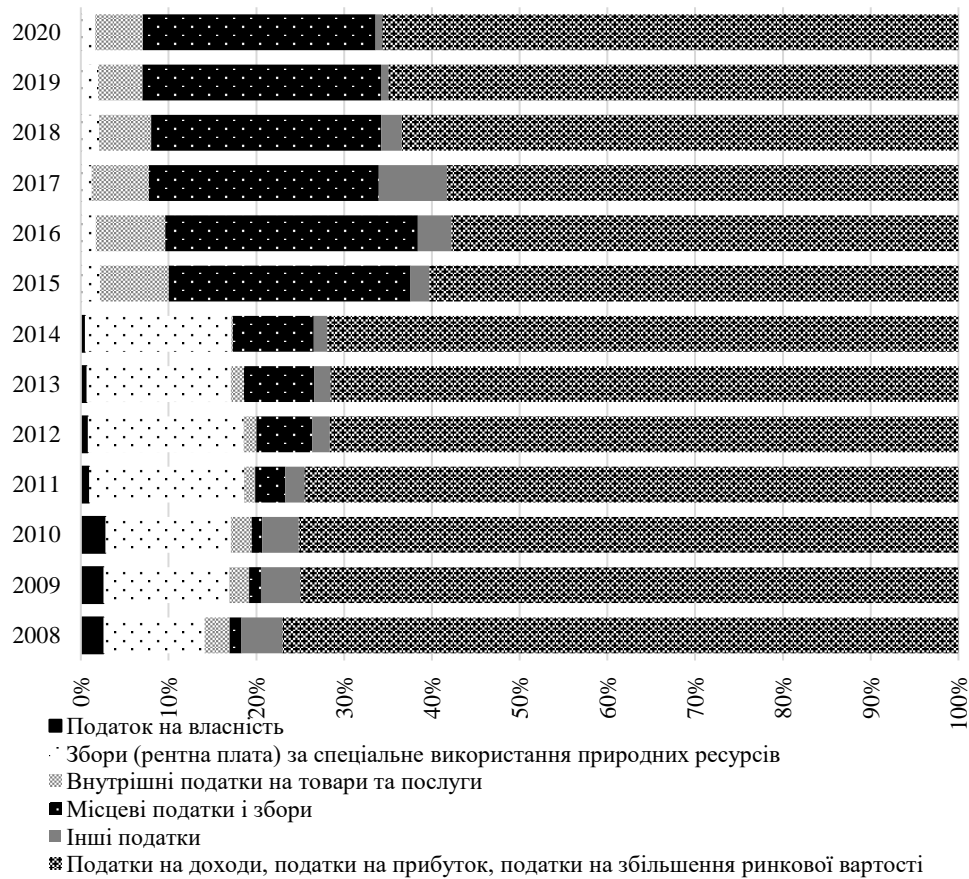

Рисунок 5 – Динаміка показників податкових надходжень до місцевих бюджетів у 2008-2020рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [8]

В цілому за результатами проведеного аналізу можна зауважити, що реформа фінансової децентралізації призвела до трансформації структури податкових надходжень та зростання значимості окремих груп податків і зборів, роль яких була значно меншою у дореформений період.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз питомої ваги екологічного податку у загальних доходах та податкових надходження місцевих та державного бюджету України дозволяє зробити висновок про незначну релевантність даного фіскального інструменту у забезпеченні фінансової спроможності як державного, так і місцевих бюджетів, оскільки їх питома вага не перевищувала у більшості років навіть 1 %.

Разом з тим, дослідження структури податкових находжень місцевих бюджетів засвідчило існування суттєвих трансформацій, активізованих реформою фінансової децентралізації. Зокрема, за результатами реформи фінансова спроможність місцевих бюджетів значно посилилась за рахунок місцевих податків і зборів (особливо податку на майно), акцизного податку від суб'єктів, що здійснюють роздрібну торгівлю підкацюзними товарами та податків на доходи, прибутки та збільшення ринкової вартості.

SUMMARY

A. Vysochyna, N. Storozhenko.. The Role of Environmental Taxes in Ensuring the Financial Capacity of Local Budgets.

Considering active implementation of the reform of financial decentralization in Ukraine, one of the key tasks facing the government authorities at various levels is to achieve balanced development of local budgets and ensure financial self-sufficiency of local governments. The solution of this problem is provided by expanding the sources of revenue base of local budgets (for example, crediting to the relevant local budgets excise tax from entities engaged in retail trade in excisable goods, increasing the share of environmental tax redistributed to lower budgets, etc.). At the same time, an important task that remains relevant even after the first and second stages of decentralization reform is to assess its real progress, especially in the context of identifying the impact of expanding sources of revenue on local budgets on their financial capacity. The aim of the study is to analyze the role of environmental taxes in ensuring the financial capacity of local budgets. The implementation of the task in the article is based on the use of statistical methods of data series analysis, in particular, comparative, discriminant and structural analysis. To fulfill this task it is analyzed in the article the share of environmental tax in the structure of total revenues and tax revenues of state and local budgets of Ukraine for 2011-2020, their absolute measure and chain growth rate. The analysis showed that the environmental tax is characterized by a low level of fiscal efficiency for both state and local budgets. In particular, the share of environmental tax in tax revenues for 2011-2020 ranges from 0.27% to 1.29%, while the average value is 0.52% (the highest share of environmental tax in tax revenues of the State budget was in 2013 and 2014, the lowest - in 2017). At the same time, the environmental tax plays a slightly higher fiscal value for local budgets: the share of the environmental tax in local budget revenues in 2011-2020 averaged 0.58%, and in tax revenues - 1.44%. The analysis of the structure of tax revenues of local budgets showed the growing importance of local taxes and fees and domestic taxes on goods and services after the reform of financial decentralization. In general, the analysis shows that the reform of financial decentralization has led to a transformation of the structure of tax revenues and the growing importance of certain groups of taxes and fees, whose role was much smaller in the pre-reform period.

Keywords: environmental taxes, local finances, local budgets, financial capacity, financial autonomy.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варцаба В. І., Мулеса Е. В. Оцінка фінансової спроможності провідних об'єднаних територіальних громад Закарпатської області. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2018. № 5(13). С. 81–86.
2. Патицька Х.О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412>.
3. Сембер С. В., Чубарь О. Г., Машіко К. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 81–90.
4. Слободянюк Н.О., Коніна М.О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 611–616.
5. Шевченко Д. І. Методичні особливості оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад на прикладі Лиманського району Одеської області. *Економічні інновації*. 2017. Випуск № 65. С. 162–169.
6. Blochliger H., Kim J., Lotz J. Measuring Fiscal Decentralisation. Concepts and Policies. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/measuring-fiscal-decentralisation_9789264174849-en#page1.
7. Hart T., Welham, B. (2016). Fiscal decentralization. A public financial management introductory guide. Overseas Development Institute. URL: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11063.pdf>.
8. Виконання Державного бюджету України за 2011–2020 роки. Державна казначейська служба України: офіц. вебсайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

REFERENCES

1. Varcaba V. I., Mulesa E. V. (2018). Ocinka finansovoji spromozhnosti providnykh ob'jednanykh terytorijnykh gromad Zakarpatskoho oblasti [Assessment of financial capacity of the leading amalgamated ghromads of the Zakarpattia region]. *International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*, vol. 5, no. 13, pp. 81–86. [in Ukrainian]

2. Patycjka K. O. Finansova decentralizacija jak osnova formuvannja samodostatnikh terytorijnykh ghromad [Fiscal decentralization as a basis of formation of self-sufficient local communities]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4412>. [in Ukrainian]
3. Sember S. V., Chubarj O. Gh., Mashiko K. S. (2015). Teoretychni pidkhody do vyznachennja sutnosti finansovoji spromozhnosti ta finansovykh resursiv terytorijnoji ghromady [Theoretical approaches to defining the essence of financial capacity and financial resources of local community]. *Regional economy*, no. 3, pp. 81–90. [in Ukrainian]
4. Slobodjanjuk N.O., Konina M.O. (2016). Problemy formuvannja dokhidnoji chastyny miscevykh bjudzhetiv v umovakh finansovoji decentralizaciji [Problems of formation of revenue part of local budgets in the conditions of financial decentralization]. *Economy and society*, no. 2, pp. 611–616. [in Ukrainian]
5. Shevchenko D. I. (2017). Metodychni osoblyvosti ocinky finansovoji spromozhnosti ob'jednanykh terytorijnykh ghromad na prykladi Lymansjkogho rajonu Odesjkoji oblasti [Methodical peculiarities of assessment of financial capacity of amalgamated hromads on the example of Lyman district of Odessa region]. *Economic innovations*, no. 65, pp. 162–169. [in Ukrainian]
6. Blochliger H., Kim J., Lotz J. Measuring Fiscal Decentralisation. Concepts and Policies. Available at: http://www.kepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/measuring-fiscal-decentralisation_9789264174849-en#page1. [in English]
7. Hart T. and Welham, B. (2016). Fiscal decentralization. A public financial management introductory guide. Overseas Development Institute. Available at: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11063.pdf>. [in English]
8. State Treasury Service of Ukraine (2021). Vykonannia dergavnoho biudgetu za 2011–2020 [Indicators of State budget of Ukraine reporting in 2011–2020]. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>. [in Ukrainian].